

Naisen kieli naisen suussa

Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä. Toim. LEA LAITINEN. Yliopistopaino, Helsinki 1988. 315 s.

Lea Laitinen on toimittanut artikkelikoelman, joka sisältää 21 naisen ja kielen suhdetta käsittelevää kielitieteellistä kirjoitusta. Kokoelma jakautuu kuuteen aihepiireiltään ja myös tutkimusmenetelmiltään erilaiseen jaksoon, joiden otsikointi on repäisevä ja selvästi viitteellinen.

Teoksen avauslukuna on SARA HEINÄMAAN artikkeli Liisa Ihmemaassa. Sara Heinämaa esittelee kahden tutkijan käsityksiä siitä, onko naisella kieltä ja millä tasolla naisen kieli eroaa miehen kielestä: käytön vai rakenteen tasolla.

Ensimmäisen jakson pääotsikkona on Kieleen piirretty nainen. Kieli heijastaa vallitsevan maailmankuvan biologisia, sosiaalisia tai kulttuurisia erontekoja. Siitä todistaa LIISA TIITTULAN tutkielma saksan kielen epätasa-arvoa osoittavista ominaisuuksista. Liisa Tiittulan mukaan saksalainen feministilingvistiikka on ansiokkaasti osoittanut, miten naisten diskriminointi heijastuu jokapäiväisessä kielenkäytössä ja miten saksan kieli mahdollistaa diskriminoinnin monella tapaa (artikkelit, pronominit, ammattinimikkeet jne.). HELENA RAUTALAN tutkimus, joka perustuu Syntyneitä-ilmoitusten asenteisiin, osoittaa selvästi, miten genukseettomankin kielen, suomen, voi kielenkäyttäjä mukauttaa omiin tarkoituksiinsa sopivaksi, esim. osoittamaan arvonantoa, ennakkoluuloja, naurettavuutta. MARI SIIRONEN kuvaa, mitä Nyky-suomen sanakirjan sana-artikkelit paljastavat lukijalle sukupuolten erilaisesta arvovaruudesta suomalaisessa yhteiskunnassa. JAANA JAATINEN pohtii, miten naista merkitsevät sanat (*akka, eukko, muija, ämmä*) ovat saaneet kielteisiä sävyjä, kun taas miestä tarkoittaviin sanoihin (*isä, iso, äijä, ukko*) voi kuulua suuren tai huomionarvoisen merkitys. MARJUT SALONIEMI tutkii, miten erilaiset

henkilönnimivariantit ilmaisevat sosiaalisia suhteita aikakauslehtien kirjoituksissa. Tutkittavista lehdistä Suomen Kuvalehti oli Eevaan ja Apuun verrattuna nimikäytännöltään muodollisin. Ensimmäisen jakson viimeinen artikkeli on diskurssintutkimusta. AULI HAKULINEN tulkitsee lingvistisin keinoin Veijo Meren tekstejä ja toteaa, miten semanttisesti lähes riisutut pronominit ovat saaneet pragmaattisia ja ihmissuhteita kuvaavia tehtäviä: pronominvaihtelun avulla voidaan erottaa havaittavana oleva muistissa olevasta, kunnioitettava seksuaalisesti kiinnostavasta ja emotionaalisesti tärkeä ei-tärkeästä.

Toinen jakso, Muuttuja nimeltä nainen, sisältää kaksi naista ja kieltä koskevaa sosiolingvististä tutkimusta. PIRKKO NUOLIJÄRVI referoi laajasti ulkomaisia tutkimuksia, joissa on tutkittu naisten ja miesten kielen vaihtelua ja joissa variaatioiden syitä on pohdittu. AILA MIELIKÄINEN tarkastelee naista puhekielen säilyttäjänä ja uudistajana. Koulutus ja ammatti vaikuttavat eri ikäryhmissä eri tavoin sukupuolten välisiin kielellisiin eroihin. Myös eri kielenpiirteillä on alueittain erilainen asema säilymis- ja uudistumisprosessissa. Monet sukupuolten väliset kielelliset erot liittyvät puhetilanteeseen, puheenaiheisiin ja rooleihin sekä koko kulttuuriympäristöön.

Teoksen kolmas jakso Juorupalsta on omistettu »tyypilliselle» naisten diskurssinlajille, juorulle. JYRKI PÖYSÄ selvittää juoru-käsitteen käyttökelpoisuutta tutkimuksessa: miten juoru määritellään ja mitkä ovat juorun lähteet, kohteet ja aiheet. Juorusta, jota miesten diskurssinlajina kutsutaan jutteluksi, voidaan erottaa erilaisia rakenneosia, esimerkiksi alkuformula, kertomus ja päivittelyosa. AULI HAKULINEN analysoi juoruilua tietyyppisenä yleisinhimillisenä vuorovaikutustilanteena. Neljän miehen keskustelu muuttuu ryhmähengen vahvistuessa juoruiluksi, jonka tyypejä ovat panettelu, arkiasiat ja uskoutuminen. Juoruiluun kuuluu moralisointi ja eräänlainen negatiivinen vallankäyttö.

Kirjallisuutta

Yksi nurin, kaksi oikein -jakso on keskusteluntutkimusta: siinä analysoidaan naisten keskustelua ja verrataan sukupuolten erilaisia keskustelutaitoja. LEA LAITINEN analysoi koti- ja ansioäitien käymiä mielipidekeskusteluja. Hän tarkastelee äitien rooleja semanttisten roolien (AGENTIIVI, KOKIJA jne.) avulla, mutta analysoi äidin roolia myös kansansatujen myyttisten aktanttimallien (ROISTO, SANKARI jne.) mukaisesti. Lea Laitinen käsittelee myös moraalisuuden ja modaalisuuden vaikutusta sekä uhrin ongelmaa. LIISA LAUTAMATIN artikkelista selviää, miksi miehet ovat naisia valmiimpia julkisiin neuvottelutilanteisiin. Naisen on opittava neuvottelukieli, neuvottelukeskustelun rakenne ja osallistujien erilaiset roolit (hallitseva, vetäytyvä) menestyäkseen neuvotteluissa miesten tavoin. LIISA TAINIO tutkii naisten ja miesten vallankäyttöä keskusteluissa. Vallankäytön yhtenä mittarina voidaan pitää keskeyttämistä. Keskeyttämistavoista Liisa Tainio esittelee luokitusmahdollisuuksia varoittaen kuitenkin harhaanjohtavista päätelmistä ja kehoittaen tarkempaan tutkimukseen. Erilaiset palautteet ja niiden käyttö ovat MARJALEENA SORJOSEN artikkelin aiheena. Tutkimusten mukaan naiset käyttävät minimipalautetta positiivisesti tukemaan miehen sanomaa pitkin keskustelun kulkua, kun taas miehet täyttävät minimipalautteella vuoron paikan ja saattavat sillä osoittaa kiinnostuksen puutetta. Saattaa olla kuitenkin niin, että naisten pitemmät palautteet toimivat miesten minimipalautteiden tavoin ja naisten minimipalautteet ovat konventionaalistuneet kuluneiksi ja sisällöttömiksi palautteiksi.

Viides jakso, Nykysuomen synnyttäjät, kuvaa monipuolisesti sitä, miten naisia on tarvittu kielen uudistamis- ja vakiinnuttamisvaiheissa. PAULA SAJAVAARA tarkastelee ensimmäisen suomalaisen oikeakielisyyssoppaan sisältöä ja merkitystä. Kari Gustaf Suomalaisen opas on tarkoitettu suomen kieltä suosiville Suomen naisille karsimaan heidän kie-

lestään erilaisia ruotsalaisuuksia. LIISA VARTIAINEN kertoo, miten Ilmi Hallstén ja Lilli Lilius toimittivat Kodin sanaston (1896). Sanasto oli tuona aikana Kotikielen seuran mittavin uudissanatyö: 8 000 hakusanaa käsittävä ruotsalais-suomalainen sanakirja. LEA LAITINEN ja LIISA VARTIAINEN selvittelevät naisten osuutta nykysuomen syntyyn: miten sivistyneiden äitien kasvatustehtävän ohella tyttökoulut, naisyhdistykset ja naiskirjailijat ovat vaikuttaneet nykysuomen muotoutumiseen.

Teoksen viimeinen jakso, Kieltä piirtävä nainen, on omistettu naistutkijalle. LAURI HAKULINEN esittelee Otto Jespersenin ajatuksia kielestä ja sukupuolesta (vuodelta 1926). Naisten sanavarasto on niukempi, kirjoitukset helpompia, ajattelu yhdenmukaisempi ja tajuaminen hitaampaa kuin miehillä. Sujuvasanaisuudesta huolimatta naiset keskeyttävät puheensa miehiä useammin. KIRSTI KOSosen artikkeli Herroille marjassa kertoo Sanakirjasäätiön kokoelmia kartuttaneista naisista, heidän keruuaiheistaan, kielimestareistaan ja kenttäkokemuksistaan. Viimeisenä artikkelina on professori Eeva Kangasmaa-Minnin haastattelu. Haastattelijat LEENA KYTÖMÄKI ja HELENA RAUTALA ovat kirjanneet alalään ensimmäisenä naisena väitelleen ja apulaisprofessorin viran saaneen naistutkijan elämää lapsuudesta nykyvuosiin asti. Samalla käy ilmi tieteenalan kehitys ja miesten suhtautuminen menestyneeseen naistutkijaan.

Teoksen esipuheessa tekijät mainitsevat, että kirjalla tuntui olleen selvästi sosiaalinen tilaus. Näin ollen Isosuinen nainen edustaakin naistutkimusta parhaimmillaan: siinä käsitellään niin naisen kieltä, valtaa, tasa-arvoa ja asemaa julkisuudessa kuin kielellistä seksismiäkin monipuolisesti. Naisnäkökulma on tietoisesti nostettu esiin, mutta perustelemattomia tai hätiköityjä päätelmiä miesten ja naisten kielen eroista ei tehdä. Aikaisempiin tutkimuksiin ja lähdeteoksiin kohdistuva terve kritiikki on selvästi havaittavissa.

Naistutkimusote näkyy aineiston valinnassa ja tulosten tulkinnassa. Tosin monet käsitellyistä aiheista ja ongelmista ovat sellaisia, joista on muissa yhteyksissä aiemmin mainittu (Jespersenin ajatukset!), keskusteltu (kieellinen diskriminointi) tai joita on jo pitempäänkin tutkittu (sosiolingvistiset tutkimukset). Näin yhteen teokseen koottuna tutkimukset vahvistavat toinen toistaan ja antavat lukijalle rautaisannoksen osittain tuttuakin tietoa mutta uudesta näkökulmasta.

Tieteenalan uudehkot ja hyväksi havaitut menetelmät ovat osoittaneet kykynsä paljastaa myös naisnäkökulman kannalta mielenkiintoista tietoa kielestä ja kielenkäytöstä. Mitään uutta feminististä analyysimenetelmää ei ole kehitetty, vaikka otsikoiden häkellyttämä lukija

saattaisi sellaista odottaakin. Positiivisen vaikutuksen tekee se, että kirjoittajat ovat osoittaneet hallitsevansa monta erilaista kielentutkimuksen menetelmää (roolianalyysi, diskursshintutkimus, sosiolingvistiset menetelmät jne.) ja saaneet näillä menetelmillä hyviä tuloksia.

Teos on tarkoitettu kielestä kiinnostuneelle lukijalle. Useat artikkelit vaativat lingvististä taustatietoutta, jotkut melko paljonkin, mutta kokonaisuutena teos tarjoaa maallikollekin virkistäviä ajatuksia ja ennen kaikkea uuden näkökulman kieleen. Isosuinen nainen on naisten kielen tutkimuksen pikkujättiläinen, joka jokaisen, ainakin naisen, olisi luettava.

HELENA SULKALA